

Crkvice sv. Petra u Vrboski

O graditeljstvu — arhitekturi srednjeg vijeka, koju nalazimo u ruralnim sredinama ili pak u neposrednoj okolini gradova ili većih naselja, vrlo je malo ili uzgred pisano.

Gradili su domaći graditelji, najvećim dijelom samouki, a slični su objekti građeni u to vrijeme u drugim zemljama, s tim što su do te mjere rustificirani, da ih teško možemo klasificirati. Dimenzije i rasponi svodova i kupola su bojažljivo skromni, građevinski materijal je kamen, često lomljenac, kadkada kvaderi djelomično obrađeni. Pri gradnji se maksimalno koriste terenske okolnosti prilikom lociranja objekta.

Motivi gradnje crkvice kao što je ova koju želimo opisati su različiti, ali ćemo se zadržati na funkciji kojoj su male crkvice pretežno posvećene na našem otoku. To je funkcija feudalna, znak prisutnosti obitelji koja dominira ili pokušava dominirati, nastoji posvjedočiti svoju prisutnost. To se naravno u dokumentima ne kaže, ali je ova pojava živa još duboko u XIX stoljeću, pa i u XX.¹

S. Petar spominje se prvi put u Komunalnom statutu iz 1331., jer se nalazila na granici između naselja Vrbanja i Pitava, očito kad još nisu Jelsa i Vrboska mogle biti smatrane naseljima u pravom smislu riječi. Onda imamo dokumenat iz 1469.² prema kojemu crkvicu obnavljaju patriciji Hranotići i Piretići (alias Hektorovići), i izričito kažu da je obnavljaju na starim temeljima, građanim od njihovih predaka.

Prisutnost dviju familija ne začuđuje niti stvara probleme. Bili su moćni, posebno ovi drugi, i imali posjeda i drugovdje na otoku. To međutim nije značilo osnutak mjesta. To pitanje se drugačije rješavalo.³

Nedavni insult učinjen ovom objektu bez znanja službe zaštite i građevinske službe, rezultirao je skidanjem žbuke sa unutrašnjih površina zidova. Taj nedopušteni zahvat otkrio je tehniku zidanja i obrise ranije rekonstrukcije svoda i rasporeda otvora, pa sam zato odlučio dati prikaz ovog interesantnog objekta, koji je tokom vremena dobio današnji izgled, ali je izvorno građevina romaničkog stila kraja XIII. stoljeća.

Crkvice je smještena na istočnom rubu kasnijeg naselja Vrboske, na južnoj obali zaljeva. Predstavljala je, kako Statut kaže,⁴ granicu između prastarih sela, Pitava i Vrbanja.⁵ Danas je od mora udaljena circa 30 metara, ali je ranije, prije nego li je prostor dobio današnji izgled, bila neposredno uz more, na samim stijenama, kao što je bio

slučaj sa nizom drugih crkvice na Hvaru. Orijehtirana je u smjeru istok — zapad, s malim otklonom u smjeru jugoistok — sjeverozapad.

Osnovni volumen je izduženog oblika a sastoji se iz pravokutne lađe i manje apsida izvan užeg pravokutnog tijela, koje iznutra ima nešto izduženi polukružni oblik, po kojem se završni polukrug nastavlja na kraći dio spravnjenih stijenki. Izvana je apsida pravokutnog oblika.

Dimenzije su slijedeće, lađa 2,45x4,35, visina lađe 3,53, a apsida 2,85, dok je širina apsida 193 te dubina 1,42. Zidovi su debljine 55 cm (zapadni zid) i 70 cm (bočni zidovi lađe).

Tehnika zidanja je u dvjema različitim fazama gradnje, tako da su lica unutrašnjih zidova izvedena u kamenu sa nepravilnim lomljenicama i dosta žbuke te sitnijim komadima kamena za ispunu. Na isti način je građeno i vanjsko lice zapadnog pročelja. Vanjsko pak lice bočnih zidova lađe građeno je sa »basetinama«,⁶ dok je pravokutna obzida apsida sa vanjske strane ozidana sa lomljenim kamenom i dosta žbuke koja ispunja nepravilnosti u kamenom vezu.

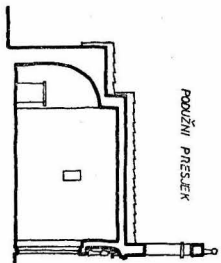
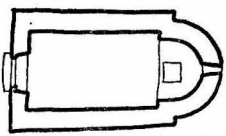
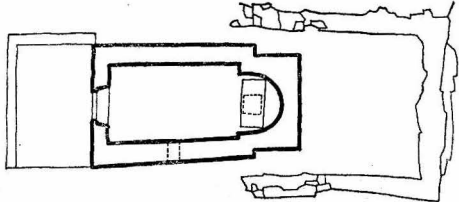
Unutrašnji prostor nadsvođen je prelomljenim gotičkim svodom, dok je apsida zasvođena nepravilnom polovinom kalote. Svod lađe izveden je basetinama, koje se slažu radijalno. Kamena menza oltara počiva na jednoj nozi, a pod je pokriven kamenim pločama, s tim da je niveau poda u lađi jednak niveau-u poda apsida.

Vanjski plašt objekta je neraščlanjen. Na južnom bočnom pročelju je mali prozor veličine 57x26 cm, bez kamenih okvira, dok su na zapadnom pročelju vrata uokvirena kamenim pragovima iznad kojih se na vrhu zabata izdiže visoka preslica za jedno zvono, također izrađena od basetina. Preslica daje jaki plastični naglasak i vješto je usklađena sa samom crkvicom, u smislu odnosa mjera i načina zidanja. Završni luk preslice je polukružan a sam završetak trokutast, i okićen buzdovanom (kamenu završetak u obliku buzdovana). Iznad vratiju, a ispod preslice, je polukružna niša nadsvođena renesansnom školjkom u kojoj je smješten kip s. Petra.

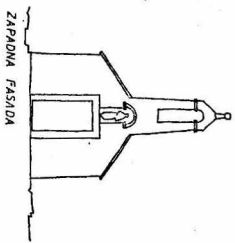
Lađa kao i apsida pokrivene su dvostrešnim krovom, s tim što je krov lađe nešto viši od krova apsida. Pokrov su kamene ploče. Vanjski izgled objekta karakterizira skošena linija bočnih zidova prema vani, što objektu daje crtu stabilnosti.

Poznavajući oskudne tekstove, ali ponajviše analizom načina gradnje samog objekta, došao sam do slijedećih zaključaka o nastanku i fazama izgradnje ovog objekta:

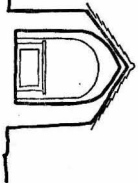
Obzirom na podatak iz Statuta (1331.), i uzimajući u obzir tehniku gradnje unutrašnje strane zidova lađe i apsida i zapadne fasade, karakterističnu po nepravilnom i neobrađenom kamenu, širokim i nejednolikim fugama ispunjenim malterom i slabo izraženom slojevitosti strukture zida, zbog čega su zidovi u pravilu žbukani — mislim da je objekt (onaj prvi, kasnije obnovljeni) izgrađen krajem 13. stoljeća, dakle romanička građevina. Njezin pretpostavljeni izvorni izgled prikazan je na crtežima.

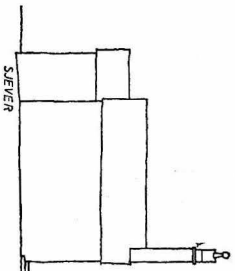
PODUŽNI PRESJEK

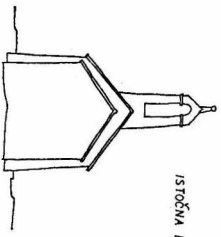
ZAPADNA FASADA

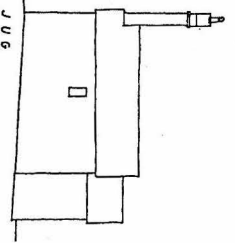
POPRIJEČNI PRESJEK

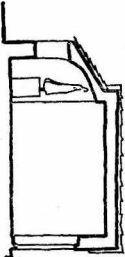
SJEVER

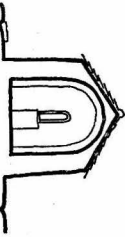
ISTOČNA FASADA

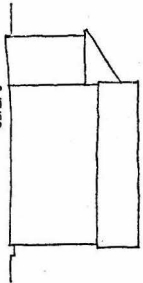
JUG

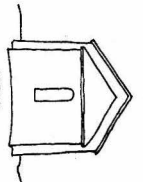
PODUŽNI PRESJEK

POPRIJEČNI PRESJEK

SJEVER

ISTOK

IZVORNO STANJE / ROMANIKA 13. ST. /

DANAŠNJI IZGLED

S vremenom je crkvice, slabo održavana od vlasnika,⁷ oštećena i dijelom porušena, pa je vlasnici 1469. obnavljaju, i ističu da grade na starim temeljima. Smatram da objekat u tome času nije bio potpuno porušen, ali su ipak bile ogoljene vanjske strane bočnih zidova lađe a možda i apside, dok je prednja fasada ostala sačuvana u svoj svojoj visini. Obnovom objekta u XV st. vanjska lica bočnih zidova izvedena su od basetina, bivaju skošena, a umjesto valjkastog svoda izveden je gotički svod, također basetinama. S vanjske strane apsida je obzidana i dobila je pravokutni izgled i krov na dvije vode umjesto šatorastog. Ovo obziđivanje mislim da je uslijedilo ipak nešto kasnije s obzirom na tehniku kojom je izvršeno, dakle nešto iza obnove iz 1469.

Ovo bi bile dvije osnovne karakteristične faze nastanka crkvice. Manje preinake u vanjskom izgledu doživljavao je objekt i kasnije, do konačnog današnjeg izgleda. Niša na fasadi iznad ulaznih vratiju sa karakterističnom renesansnom školjkom u kojoj stoji statua s. Petra, premještena je iz apside, zatim visoka preslica sa zvonom (gotska) i slično, odraz vremena i stila u kojem su vršene.

Ovdje bih još napomenuo, da se sa istočne strane crkvice, a dijelom i sa bočnih strana apside, postoje temelji širine cca 80 cm (vidi sliku — tlocrt) pa se postavlja pitanje svrhe tih temelja. Mišljenja sam da je oko crkvice postojala obzida, što je formirala obrambeni prostor u doba opasnosti od Turaka (XVI i XVII st.).⁸ U prilog ovome govori i pričanje starije žene, koja stanuje u neposrednoj blizini crkvice, koja se sjeća da je oko crkve postojao zid sa puškarinicama.

B I L J E Š K E

1. v. na pr. kapelu na imanju Duboković Nadalini u Zavali iz 1866., ili onu u Milni na imanju Bogli-Božić (nekad Ivanić) koja je još mlađa. U Milni je u ranijim stoljećima kapela bila uključena u kući, u prostoru današnje kuhinje.

2. U kodeksu (svesku) Botteri Botteri stoji matrikula ove obnovljene crkve pod točkom 11) i glasi: Sancti Petri in villa Verbosche (1469.). Ovaj svezak je nazvan Botteri, jer je bio vlasništvo Dr. Gianantonija Botteri, koji je svoje knjige ostavio Dominikanskom samostanu u Starome Gradu. Našli su ga Duboković i gđa Lucija Ružević u potkrovlju. Radi ove testamentarne dispozicije predan je Samostanu, gdje se čuva.

3. v. N. Duboković: Emancipacija naselja hvarske ravnice od feudalnog oblika crkvene uprave, Prilozi povijesti Hvara I, str. 48.

4. Statuta communitatis Lesinae, Venetiis, 1643., str. 44.

5. Granicu predstavlja na moru ova naša crkvice, što se vidi iz opisa pojedinih područja otoka u Statutu iz 1331.; v. pod 4.

6. Nedaleko Vrboske ispod vrha Hum (125 m) između Vrboske, Basilne i Rašnika nalaze se tri položaja, gdje se stoljećima vadio kamen (ploče za pokrivanje krovova i one deblje za zidanje zvane bašetine). Ti lokaliteti su Kruševac, Skujivac Mali i Skujivac Veli. Na samom poluotoku Glavice, koji sa sjevera zatvara vrbovačku luku, postoje mjesta odakle se vadio kamen — prema riječima jednog mještanina — za gradnju crkve — tvrđave (N. D. N. Bilten Historijskog arhiva komune hvarske, god. VI—VII, br. 7—8, 1965., str. 53).

7. Radi toga jer je bila primarno u pustoj uvali bez praktične svrhe; svrhu je stvorilo naselje.

8. Ove su puškarнице u vrijeme kada su na suprotnoj obali bili Turci sasma logična i veoma česta stvar. Bilo ih je u Vrboski i drugdje, i s druge strane obale. U našim selima također. Služile su za obranu od manjih gusarskih napada, koji su bili česti. S. Petar je u tom smislu, obzirom na položaj, bio neka vrst prve borbene linije.